

Dergiabant

2023, 11(1): 214-218, doi: 10.33931/dergiabant.1259386

Kavram Atlası: Din Psikolojisi I-II

Şükran ÇEVİK DEMİR¹

Geliş Tarihi (Received): 02.03.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 27.04.2023

Yayın Tarihi (Published): 31.05.2023

Öz: Bu çalışmada, Kavram Atlası Projesi kapsamında kaleme alınmış olan “Kavram Atlası Din Psikolojisi- I ve Din Psikolojisi- II” isimli eserler incelenmiştir. Din psikolojisi alanındaki kavramları konu alan eserin birinci cildi daha çok başlangıç seviyesindeki, ikinci cildi ise daha üst düzey araştırmacılara yöneliktir. Eser; din psikolojisi alanına temel oluşturan, ilgi gören ve görmesi beklenen kavramları konu bütünlüğü içinde bir araya getirerek akademik alana katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Psikoloji, Din Psikolojisi, Kavram, Sözlük.

&

Abstract: In this study “Concept Atlas Psychology of Religion I and Psychology of Religion II” which were written in the context of Concept Atlas Project were examined. The first volume of book tackling the branches in psychology of religion is for beginning level researchers, the second volume is for more component expert researchers. This work aims to contribute to academic area of interested, expected to attract and concepts creating a foundation to area psychology of religion by integrating.

Keywords: Social Sciences, Psychology, Psychology of Religion, Concept, Dictionary.

Atıf/Cite as: Çevik Demir, Şükran. “Kavram Atlası: Din Psikolojisi I-II”. *Dergiabant* 11/1 (Mayıs 2023), 214-218. doi: 10.33931/dergiabant.1259386

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Dr., Şükran Çevik Demir, Milli Eğitim Bakanlığı, sukrancevik@hotmail.com.

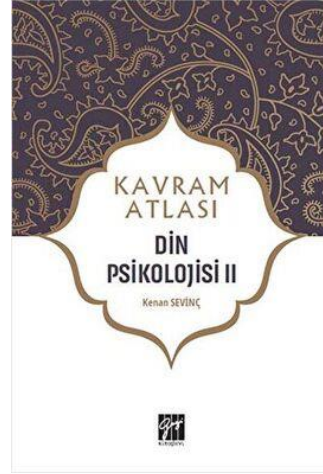
Gülüşan Göcen. *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2022. 2. Basım, 318 sayfa.

Kenan Sevinç. *Kavram Atlası Din Psikolojisi II*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020. 295 sayfa.

Kavramların oluşum süreci insanlığın varoluşu ile başlamaktadır. İnsanın nesnelere, olay ve olguları tanımlama ve anlamlandırma çabası kavramların oluşumunu sağlamıştır. Benzer ya da farklı nesne, olay ve olguları ortak özellikleri ile gruplandırma sonucunda oluşan kavramlar, zihinsel içerikleri ifade etmektedir.² Bu anlamda ortak özelliklerine göre nesne ve olayları gruplandırma, bilginin oluşum sürecine katkı sağlamaktadır.

Bilginin yapı taşlarını oluşturan kavramların, bilimlerin bağımsız bir şekilde ortaya çıkmasındaki rolü yadsınamaz bir gerçekliktir. Felsefeden antropolojiye, psikolojiden sosyolojiye, matematikten fiziğe her bilim dalının ortak kavramları olduğu gibi zamanla kendine özgü kavramları da oluşturmuştur. Herhangi bir bilim alanında kavramların doğru seçilmesinin bilimsel doğrulara ulaşmada önemi kaçınılmazdır.

19. yüzyılın sonlarından itibaren felsefeden ayrılarak bağımsız bir bilim dalı olma sürecinde psikoloji ve onun alt dalı olan din psikolojisi, insanı anlamaya çalışırken ortak konulara sahip olduğu gibi³ ortak kavramlara da sahiptir. Kavramların ifade ettikleri anlamları, benzer ve zıt yönleriyle net bir şekilde ortaya koymak, kavram karmaşasına sebebiyet vermemek din psikolojisinin gelişiminde büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda genelde psikolojinin, özelde din psikolojisinin bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasından bu yana kendine ait kavramları oluşturmuş ve oluşmaya devam etmektedir.

Gülüşan Göcen* ve Kenan Sevinç* tarafından iki cilt halinde ayrı ayrı kaleme alınan “Kavram Atlası Din Psikolojisi- I ve Din Psikolojisi- II” isimli söz konusu eserler*; önsöz, içindekiler, kavramlar, kaynakça ve dizinden oluşmaktadır. Din Psikolojisi I’ de 259 kavram, 35 üst başlık ile ele alınmıştır. Din Psikolojisi II’de ise, 257 kavrama aynı şekilde 12 üst başlık ile yer verilmiştir. Kavramlar arası geçişler, üst başlıklar (din psikolojisi, mâneviyat ve psikoloji, pozitif psikoloji vb.) ile yapılmıştır.

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 500.

³ Gülüşan Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2022), 2. Basım, 3.

* Doç. Dr. Gülüşan Göcen, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Din Bilimleri, Din Psikolojisi öğretim üyesi.

* Doç. Dr. Kenan Sevinç, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Din Bilimleri, Din Psikolojisi öğretim üyesi.

* Kavram Atlası Din Psikolojisi I ve II, isimli eserler birbirini tamamlar nitelikte olduğu için bu çalışma boyunca iki esere ayrı ayrı atıfta bulunulmamış ancak ikisi arasında belirgin farklılık görüldüğünde ayrıca değinilmiştir.

Çalışmada; “Din psikolojisinin kendine özgü kavramları var mıdır?”, “Kavramların ortaya çıkmasında etkili olan kuramlar hangileridir?”, “Temsilcileri kimlerdir?” sorularına yanıt aranmıştır. Bir bilim olarak din psikolojisinin kavramsal çerçevesi, teorik arka planı mevcut literatür ve kavramlar ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır.

Öncelikle kitabın adı ile içeriğinin uygunluğuna bakıldığında; eserde sadece din psikolojisi ile ilgili kavramlar yer almadığından psikoloji kuramları, kuram temsilcileri, yöntem ve metot gibi birçok unsur içerdiğinden “Kavram Atlası” üst başlığıyla verilmesinin uygun olduğu görülmektedir. Atlas kavramı, bu anlamda daha kapsayıcı bir özelliği ifade etmektedir.

Kitabın amacı; literatürde dağınık halde bulunan din psikolojisi ile ilgili kavramları, ihtiyaç önceliği göz önünde bulundurularak bir araya getirmek ve alana katkı sağlamaktır. Kavramlar açıklanırken tarihi bağlamından koparılmamıştır. Örneğin; “arketip” kavramı açıklanırken, tarihsel süreçte ilk kullanımına ve psikoloji literatüründe Jung’un kullanımına değinilmiştir.⁴ Ayrıca kavramların disiplinler arası kullanımlarına örneğin, “huşu” kavramının trans-personel psikolojideki kullanımı ele alınırken, tasavvuf alanındaki kullanımına da yer verilmiştir.⁵

Her iki eserde, sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Kavramların ilk olarak Türkçesi verilmiş, altına orijinal dili (İngilizce, Arapça vb.) -koyu punto/italik- yazılmış ve kısaca kavramı tanımaya yönelik açıklamalar yapılmıştır. Aslında her sayfa kendi içinde değerlendirildiğinde iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, söz konusu kavramın tanımına yönelik kısa bilginin verildiği; ikinci bölüm -daha küçük ve açık punto- ise kavramın veya kuramın tarihsel sürecinin, temsilcilerinin kaynaklara dayanarak açıklandığı ve varsa eleştiri/tartışmalara değinildiği kısmı oluşturmaktadır.⁶

Örneğin; Göcen’in (2022) söz konusu eserinde:

“Din Psikolojisi

Psychology of Religion

Din ve psikoloji, insanın iyiliği, mutluluğuna katkı sunmak; kendini bilmesine ve bulmasına yardımcı olmak için vardır. Hem psikolojiden hem de dinden güç alan Din Psikolojisi ise, her iki disiplinin insanı anlama ve anlatma olgu ve yöntemlerinden yararlanan hem sosyal bilimlere hem de din bilimlerine ait bir bilim dalıdır.

İnsanın yaşarken din ve inanç ya da metafizikle ilişkili olarak içinde bulunduğu duygu, düşünce, davranış, tutum, kişilik gibi tüm ruh hallerine dair etkileşimleri incelemek için ortaya çıkmış bilim dalıdır (Vergote, 1999; Loewental, 2004; Peker, 2008; Hökelekli,2009)...” şeklinde tanımlanmıştır.⁷

Her iki çalışma, “din psikolojisi” biliminin tanımı ile başlamıştır. Din ve psikoloji ilişkisi çerçevesinde temel kavramlara (psikoloji, din, din psikoloğu vb.), psikoloji kuramlarına (psikanaliz, analitik, hümanistik vb.) değinilmekle birlikte, modern psikolojinin insanı anlama çabası, İslâmî kültür ve değerler ile yetişen insanı anlamada yetersiz kalabilmektedir. Bu bağlamda eserde, İslâm kültürünün kendine özgü dinamikleri çerçevesinde “fıtrat ve dinî kabiliyet”, “ilmü’n-nefs” kavramlarına ve “ilmü’n-nefs” çalışan âlimlere (Muhâsibî, Kindî, Fârâbî, Gazzâlî vb.) değinilerek, Batı kültürü ve İslâm kültürü arasında karşılaştırma yapma imkanı sunulmaktadır.⁸ Her iki eserde de titiz bir çalışma ile kavram tespiti yapılmıştır. Birinci ciltte, pozitif psikoloji üst başlığındaki “akış teorisi” (s.47), “hikâyeye dayalı psikolojik metotlar”(s.99), “kahraman psikolojisi”(s.134), II. ciltte ise ahlâk psikolojisi üst başlığında “içkin adalet” (s.122), sosyal psikoloji üst başlığında “hâle etkisi” (s.131), kişilik ve kimlik üst başlığında “ilm-i kıyafet” (s.165) kavramları dikkat çekicidir.

Kitabın birinci cildi ile ikinci cildi birbirini tamamlar niteliktedir. Tekrara düşmemeye özen gösterilmekle birlikte çalışmalar ayrı ayrı değerlendirildiğinde konu bütünlüğü sağlanması için bazı kavram ve teoriler

⁴ Bk. Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*, 180.

⁵ Bk. Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*, 123-124.

⁶ Bk. Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*, 7; 184-196; Kenan Sevinç, *Kavram Atlası Din Psikolojisi II* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 12, 175.

⁷ Bk. Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*, 3.

⁸ Bk. Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*, 61-91; Sevinç, *Kavram Atlası Din Psikolojisi II*, 8-9.

(dindarlık, din psikolojisi, mâneviyat, bağlanma teorisi, vb.), her iki eserde de ortaktır. Ayrıca her iki kitapta “damgalama/etiketleme”, “toplumsal cinsiyet”, “İslamofobi” gibi sosyal psikolojiye yönelik güncelliğini koruyan kavramlara yer verilmiştir. Bu durum eserin güçlü yönleri arasında sayılabilir.

Eserler odaklanılan kavramlar açısından değerlendirildiğinde, II. ciltte psikoloji literatürüne ve araştırma yöntem/metotlarına yönelik kavramaların daha yoğun olduğu görülmektedir.⁹

“Kavram Atlası Din Psikolojisi I ve II”deki kavramların odak noktası, üst başlıklar doğrultusunda şu şekilde sınıflandırılabilir.

✓	Temel Kavramlar	(Psikoloji, din psikolojisi vb.)
✓	Psikoloji Kuramları	(Psikanaliz, analitik psikoloji vb.)
✓	Kuram Temsilcileri	(Freud, Jung, Rogers vb.)
✓	İlişkisel Kavramlar	(Din ve psikoloji ilişkisi)
✓	Ruh Sağlığı/ Gelişim Dönemleri	(Çocukluk, ergenlik vb.)
✓	Tipoloji	(Kişilik ve dindarlık tipolojisi vb.)
✓	Araştırma Yöntemleri	(Psikolojik testler, nitel/nicel araştırma vb.)
✓	İlmü'n-Nefs Çalışmaları	(Muhâsibî, Kindî, Gazzâlî vb.)

Kavramlar, konu bütünlüğü ve öğrenmedeki öncelik göz önünde bulundurularak sistematik bir bütünlük içinde verilmekle birlikte, alfabetik sıra dikkate alınmamıştır. Bu nedenle, okuyucu aradığı kavramı ilk planda bulmakta zorlanabilmektedir. Bu durum, kitabın zayıf yönleri arasında sayılabilir. Ancak söz konusu durumun yazarlardan kaynaklanmadığı, “Kavram Atlası Projesi”nin¹⁰ formatı gereği olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Kavram Atlası Projesi'nin zayıf yönü olarak da değerlendirilebilir. Kitabın sonunda verilen alfabetik dizinin aranan kavramın bulunmasını bir ölçüde kolaylaştırdığı söylenebilir.

Kitabın hedef okuyucu kitlesi, genelde sosyal bilimler ve psikoloji, özelde ilahiyat ve din psikolojisi alanında araştırma yapan, bu alanlara ilgi duyan herkesi kapsamaktadır.

Eserlerin, daha önce Apaydın'ın (2016) “Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü” ve Kızılgöçer'in (2017), din psikolojisindeki kavramları esas alan benzer çalışmaları desteklediği söylenebilir. Ayrıca, kavramların seçiminde ve incelenmesinde yerli ve yabancı pek çok kaynağın gözden geçirilmesinden ve yazarların alan hâkimiyetinden hareketle “yazarlar amaçlarına ulaşmış mıdır?” sorusu olumlu yanıtlanabilir.

Sonuç olarak eserin, sosyal bilimler ve psikoloji genelinde, din psikolojisi özelinde alana katkısı kaçınılmazdır. Ancak insanın, gelişimi ve ihtiyaçlarının değişimi, din psikolojisinin kavram ve konularının çeşitliliği, ayrıca kültürümüzde ve dilimizde olmayan bazı kavramları çeviride ifade yetersizliği, kavramların zamanla içinin boşalması, başka anlamlara dönüşmesi, yeni kavram ve tanımlara duyulan ihtiyaç gibi sebepler daha kapsamlı çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

⁹ Bk. Sevinç, *Kavram Atlası Din Psikolojisi II*, 228-255.

¹⁰ Kavram Atlası Projesi, İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakülteleri'nin on yedi Ana Bilim Dalını (Tasavvuf, Tefsir, Hadis, Arapça, İslâm Hukuku, Kelâm, İslâm Mezhepleri, İslâm Tarihi, Siyer, Türk Müsiki, Felsefe, Eğitim ve Din Eğitimi, Dinler Tarihi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Türk İslâm Sanatları, Türk İslâm Edebiyatı) kapsayacak şekilde, her alanda ikiye cilt olarak planlanmış ve farklı üniversitelerden akademisyenlerin katılımı ile 34 kitaptan oluşan Kavram Atlası serisinin ortaya çıkmasına yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bk. Göcen, *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*, V-VI.

Kaynaklar

- Apaydın, Halil. *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. Samsun: Bilimkent Yayınları, 2016.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Göcen, Gülüşan. *Kavram Atlası Din Psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2. Basım, 2022.
- Kızılgeçit, Muhammed. *Din Psikolojisinin 200'ü*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Sevinç, Kenan. *Kavram Atlası Din Psikolojisi II*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.